

Rapport 2011:26

Kristian IV 10 i Kristianstad

Arkeologisk förundersökning 2011

Jan Kockum

Rapport 2011:26

Kristian IV 10 i Kristianstad

Arkeologisk förundersökning 2011

Jan Kockum

Fornlämningsnr: 93
Kristian IV 10, Kristianstad
Kristianstads kommun
Skåne län

Sydsvensk Arkeologi AB

Kristianstad

Box 134

291 22 Kristianstad

Telefon (Regionmuseets växel): 044-13 58 00

Malmö

Erlandsrovägen 5

218 45 Vintrie

www.sydsvenskarkeologi.se

© 2011 Sydsvensk Arkeologi AB

Rapport 2011:26

OmslagKristianstad 1897, undersökningsområdet markerat med pil.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle.

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Läge och topografi	5
Historik och fornlämningsmiljö	5
Undersökningsresultat	7
Schakt 1	7
Schakt 2	8
Schakt 3	8
Schakt 4	8
Schakt 5	9
Schakt 6	9
Schakt 7	9
Antikvarisk syntes	9
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12
Bilagor	14
Schaktplaner	14
Fyndlista	16

Fig.1. Kristianstad i Kristianstad kommun, Skåne.

Fig. 2. Undersökningsområdets läge i Kristianstad.

Sammanfattning

I samband med en planerad nybyggnation inom kv Kristian IV 10 i Kristianstad har en arkeologisk förundersökning gjorts. Omfattningen av undersökningsschakt blev mindre än beräknat då högspänningsledningar, optokabel samt dagvattenledningar i stor grad genomkorsar området. Dessa skulle vara kvar för att bibehålla funktionerna fram till rivningen.

Undersökningen visade att ytan i kvarterets västra del var kraftigt påverkad av den bebyggelse som etablerades under mitten av och under andra hälften av 1800-talet och som till stor del var intakt fram till 1960-talet. Området var här fyllt av husgrunder och källare från denna period. I undersökningsområdets östra del visade schakten på två områden som klarat sig från senare tiders bebyggelse. Här fanns en äldre markhorisont, ett dike med fyndmaterial från 16–1700-tal samt ett torvigt lager som möjligen har utgjort delar av en rustbädd.

Inledning

Kristianstads kommun har ansökt om tillstånd till ingrepp i Kristianstads äldre stadslager, inför ombyggnation av fastigheten Kristianstad IV 10 i Kristianstads kommun. Fastigheten är belägen inom fornlämning nr 93, Kristianstads historiska stadsområde varför Länsstyrelsen i Skåne län beslutade att en arkeologisk förundersökning skulle göras. Undersökningen genomfördes under perioden 110613–110616 av arkeolog Jan Kockum.

Läge och topografi

Det aktuella undersökningsområdet ligger inom kv Kristian IV/Rådhuskvarteret, direkt söder om Trefaldighetskyrkan, mellan Stora Torg och Västra boulevarden respektive Christian IV:s gata och Nya boulevarden. I detta område består den naturliga undergrunden av siltig sand.

Historik och fornlämningsmiljö

Kristianstad har sitt ursprung i behovet av ett starkt fäste i den dåvarande gränsbygden mellan Danmark och Sverige. Staden räknar sin födelse till den 22 maj 1614, då kung Christian IV undertecknar det brev som brukar kallas Kristianstads fundamentsbrev. Stadsplanen utgörs av ett rektangulärt regelmässigt gatunät med kvarters- och tomtindelning, med sammanlagt 190 tomter inneslutna i en bastionförsedd fästningsvall. Stadsområdet mätte ca 700 x 240 m (Andersson & Lindbom 1976, s 38 ff). Fästningen bestod av ett så kallat nederländskt vallsystem och det var första gången detta användes i Norden. För flankerings-

försvaret fanns tio bastioner, en i varje hörn och tre på vardera långsidan. Vallsträckorna mellan bastionerna var raka på långsidorna men brutna på kortsidorna för att ge skydd åt de båda stadsportarna. Fästningsverket omgavs av vallgrav. Med tiden tillkom utanverk i form av så kallade raveliner eller redutter, en framför vardera stadporten. Genom tiderna har befästningsverket förfallit, byggts ut och åter förfallit. Den slutliga raseringen av vallar och bastioner påbörjades 1848 och pågick sedan under många år (ibid 1984, s 70 ff).

Redan i ett kopparstick från 1645 markeras det aktuella området som rådhus och av en geometrisk avmätning från 1671 framgår att kvarterets norra och östra del upptas av borgmästare Anders Olssons byggnader och att den södra delen upptas av Rådstuga och Borgmästar och Råds Wynkiellare. Gården mellan byggnaderna betecknas Rådstuu Plats och är möjligen delvis öppen österut mot Stora Torg, men tycks avgränsas av bodar (se Wester 1964).

Den nuvarande bebyggelsen inom kvarteret går i huvudsak tillbaka till slutet av 1800-talet, och förutom idag stående bebyggelse har tidigare gårdsbebyggelse försvunnit efter hand.

Det har inom kvarteret tidigare företagits en arkeologisk undersökning. Denna gjordes i kvarterets sydvästra hörn år 2000 och föranleddes av uppförande av en reservkraftsbyggnad och schaktning för ledningsdragnig. Undersökningen visade att det fanns stora mängder raseringslager, framförallt bestående av tegel. Lagermaktigheten uppgick till mellan 0,9–1,2 m. Förutom kulturlager kunde även konstateras delar av grundmurar och en del av en tegeltrappa. Lämningarna tolkades som bebyggelserester från nyare tid (Pettersson 2005).

I grannkvarteret, Otto Marsvin 9, gjordes en arkeologisk förundersökning år 2007. Den befintliga miljön är snarlik den nu aktuella, med en undersökning på en innergård med likande bebyggelse. Här kunde det konstateras intakta kulturlager över stora delar av ytan med fynd av keramik – främst fragment av trefotsgrutor, fat och kannor – kritpipor, glas, järnföremål, slagg och djurben. Inga byggnadslämningar påträffades (Björk 2007).

Fig. 3. Schaktöversikt samt ledningsöversikt.

Undersökningsresultat

Intentionen var att gräva ett sökschakt längs med hela gården i östvästlig riktning, kompletterad med två sökschakt i nordsydlig riktning för att täcka in exploateringsytan. Inom området fanns emellertid ett stort antal ledningar som ännu var i bruk, varför en anpassning fick göras efter dessa. Istället grävdes sju mindre schakt spridda över området och med hänsyn till kända ledningslägen. I gattet mellan den östra delen och den västra delen misstänktes det att de omarkerade interna högspänningsledningarna kunde gå (se fig. 3. samt bilaga schaktplaner).

Schakt 1

Schaktet grävdes i undersökningsområdets nordöstra del och förlades mellan en förrådsbyggnad och ett underjordiskt skyddsrum och med hänsyn till befintliga dagvattenledningar. Schaktet mätte ca 2 x 4 m och hade ett djup om 0,8 m, där blålera påträffades. Ovan blålera, men under senare tiders rivningsmassor, påträffades ett torvigt lager med inslag av pinnar och tegelsmul. Tegelinslaget visar att torven tillkommit via mänsklig aktivitet eller att det funnits en omfattande aktivitet i och på torven. Det är tänkbart att lagret utgör delar av stadens rustbädd. Under torven framkom blålera.

Fig. 4. Schakt 1 från öst.

Schakt 2

Schakt 2 förlades till den sydöstra delen av undersökningsområdet och anpassades till kända ledningslägen. Schaktet mätte ca 2,5 x 9 m och djupet uppgick till ca 0,5 m. Längs med schaktets norra kant gick en omarkerad högspänningsledning, varför schaktet fick justeras något. I schaktet framkom en äldre markhorisont bestående av brun sandig silt med inslag av träkol, tegel, småsten och djurben. I lagret grävdes en provruta vilken visade en lagertjocklek om ca 0,1–0,2 m. Under lagret påträffades blålera. I provrutan framkom en nedgrävning samt stenar som möjligen har ingått i en stenläggning. De fynd som påträffades bestod av yngre rödgoods och kritpipsfragment (Fnr 16–17).

Från schaktets östra till västra ände löpte ett dike fyllt med gråblå lerig silt och nedgrävd i den äldre markhorisonten. Djupet uppgick till ca 0,3 m och bredden till ca 1,1 m. Fynden, bestående av yngre rödgoods och kritpipsfragment (Fnr 1–14), talar för att anläggningen ligger i fas med den verksamhet som kan knytas till markhorisonten, således 16–1700-tal.

Schakt 3

Schaktet grävdes i mittpartiet av undersökningsområdet och mätte 2 x 5 m och djupet uppgick till en knapp meter där naturlig sandig silt nåddes. Tvärs över den västra delen av schaktet – med en nord-ydlig orientering – löpte en gråstensgrundmur, till vilken en tegelmur var fogad vinkälrrätt medelst stötfog.

Grundmur och tegelmur sammanfaller rumsligt och kronologiskt med ett på 1880-talet uppfört och under 1960–70-talen rivet tegelhus. I den södra schaktväggen framkom en mur uppförd i betongblock och sannolikt finns en modernare källare på andra sidan. I schaktet påträffades inga spår av 1700-talsbebyggelsen (se Rosenberg 2006, s 153), eller för den delen äldre spår.

Schakt 4

Schakt 4 var placerat ca sex m väster om schakt 3 och mätte ca 2 x 6 m och hade ett djup om ca 0,95 m där naturlig grågul sandig silt framkom. I schaktets mellersta del, med öst-västlig orientering, påträffades en gråstensgrundmur som liksom den i schakt 3 sannolikt har tillhört bebyggelsen från 1880-talet. Det påträffade partiet utgjorde en grundmur vars ena sida vätte mot en innergård. På gårdssidan påträffades inget av antikvariskt intresse och på insidan fanns rivningsmassor samt en modernare nedgrävning fylld med plast och annat sentida avfall.

Fig. 5. Schakt 5 från öst.

Fig. 6. Schakt 3 från öst.

Fig. 7. Schakt 4 från sydöst.

Fig. 8. Schakt 5 från norr.

Fig. 9. Schakt 6 från öst.

Fig. 10. Schakt 7 från väst.

Schakt 5

Schaktet förlades till undersökningsområdets mellersta del, ca 10 m söder om schakt 3. Dimensionerna uppgick till ca 2 x 7 m med ett djup om drygt 1 m. I schaktet framkom ett betonggolv och en betongmur och fyllmassorna bestod av rivningsmaterial med inslag av modernt skrot.

Schakt 6

Schakt 6 placerades väster om schakt 5 och hade en längd som uppgick till ca sju m och en bredd om ca 2 m. I den västra delen gjordes en utvidgning av schaktet om ca 2 x 2,5 m. Schaktdjupet uppgick till ca 0,5 m, där morän i form av siltig sand framkom. I schaktet påträffades tegelmurar som rumsligt och kronologiskt sammanfaller med bebyggelse från 1890-talet (se Rosenberg 2006, s 156) Tegelmurarna skär en rad med sten som möjligt skall tolkas som syllsten hörande till äldre bebyggelse, förslagsvis till ett envånings boningshus i korsvirke som skall ha legat på tomten på 1860-talet. I massorna kring en av stenarna tycks den sena 1800-talsbebyggelsen utplånat tidigare spår.

Schakt 7

Schakt 7 var placerat i förlängningen av schakt 6. Längden uppgick till ca 9 m och bredden till ca 2,5 m. I den östra delen gjordes en utvidgning om ca 2 x 2 m. djupet uppgick till ca 0,7 m. Naturlig undergrund påträffades vid ca 0,6 meters djup. I schaktet framkom tegel och gråstensmurar som rumsligt och kronologiskt kan kopplas till gårdssidan av den fastighet som uppfördes under 1890-talet (se Rosenberg 2006, s 156). Inga spår av äldre bebyggelse påträffades.

Antikvarisk syntes

Det är historiskt känt att stora delar av undersökningsområdets västra del togs i anspråk i samband med att stadens vallsystem raserades i mitten av 1800-talet och framåt (Rosenberg 2006, s 153 ff). I detta område skedde en nybyggnation från andra delen av 1800-talet. Här fanns dock även en del äldre bebyggelse som följt den forna Vallgatan. Förundersökningen har – med den reservation att mindre ytor kunde tas upp en beräknat – visat att den sena 1800-tals bebyggelsen, som fanns kvar in på 1960-talet, har utplånat spåren efter äldre bebyggelse. Ett undantag skulle kunna vara den rad av stenar som påträffades i schakt 6 och som delvis skars av tegelmurarna. Det skall dock påpekas att toppmåten på stenarna inbördes varierade med 0,2 m, vilket möjligen gör att tolkningen som syllrad blir mindre trovärdig. I den östra delen av undersökningsområdet grävdes två schakt (1 och 2) som båda hamnade i områden som tycks ha klarat sig

undan sentida bebyggelse. Troligen har området hävdats som gårdsmiljö genom århundradena. I, vid undersökningen befintlig byggnad, precis söder om schakt 2 saknas källare. I golvet på bottenvåningen hade frilagts en ledning vilken vilade på en större sten, troligen en gammal syllsten. Det är sannolikt att man vid rivningsarbetet kommer att kunna stöta på husgrunder under de delar av kvarteret som idag saknar källare, medan de ytor som klarat sig från 1800-talets bebyggelse även utgjorde öppna ytor under stadens tidigaste faser.

Med tanke på att minst sagt större mängd ledningar i bruk gjorde fornlämningen svårtillgänglig vid förundersökningen och med tanke på hur få arkeologiska undersökningar som gjorts i Kristianstad är det önskvärt att det bereds möjlighet till en arkeologisk slutundersökning, främst i den västra delen av undersökningsområdet. Då det är fråga om ytterst fragmenterade områden med begränsad stratigrafisk komplexitet bör en undersökning i form av en schaktningsövervakning vara tillräcklig.

Referenser

Andersson, T. & Lindbom, G. 1976. Boken om Kristianstad. Stockholm.

Björk, T. 2007. Otto Marsvin 9. Arkeologisk förundersökning 2007, *Regionmuseet Kristianstad arkivrapport 61/2007*.

Johansson, M. 2010. *Geoteknisk undersökning. Projekteringsunderlag Geoteknik. 2010-06-18* Tyréns/Kristianstad.

Pettersson, L. 2005. Kv Kristian IV/Rådhuskvarteret. Arkeologisk förundersökning 2000, *Regionmuseet Kristianstad arkivrapport 16/2005*.

Rosenberg, B. 2006. *Gamla Kristianstad och Åhus*. Kristianstad.

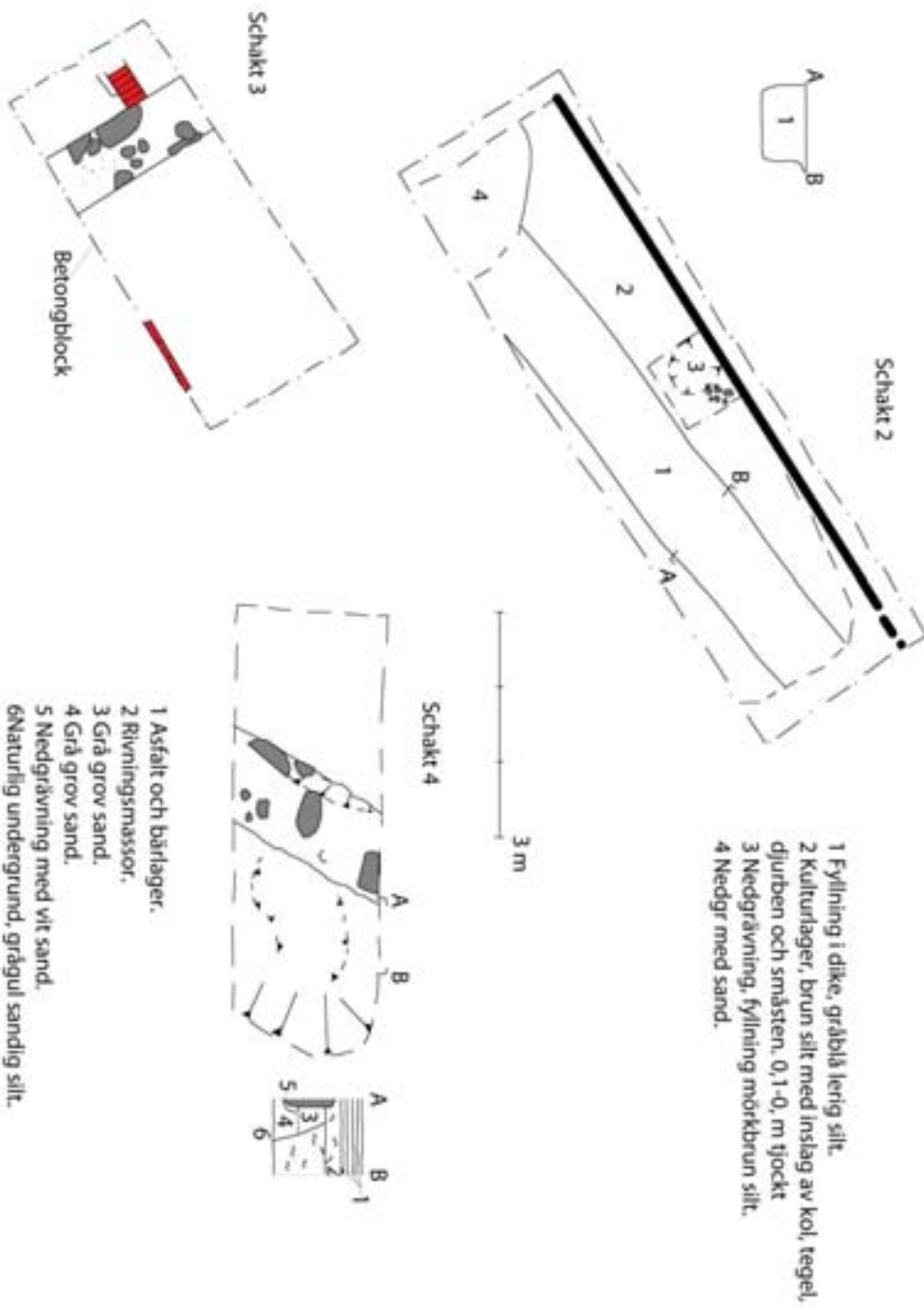
Wester, E. 1964. Kristianstad och dess befolkning i slutet av 1600-talet. *Staden vid Helgeå. E bok i anledning av Kristianstads 350-årsjubileum*. Kristianstad.

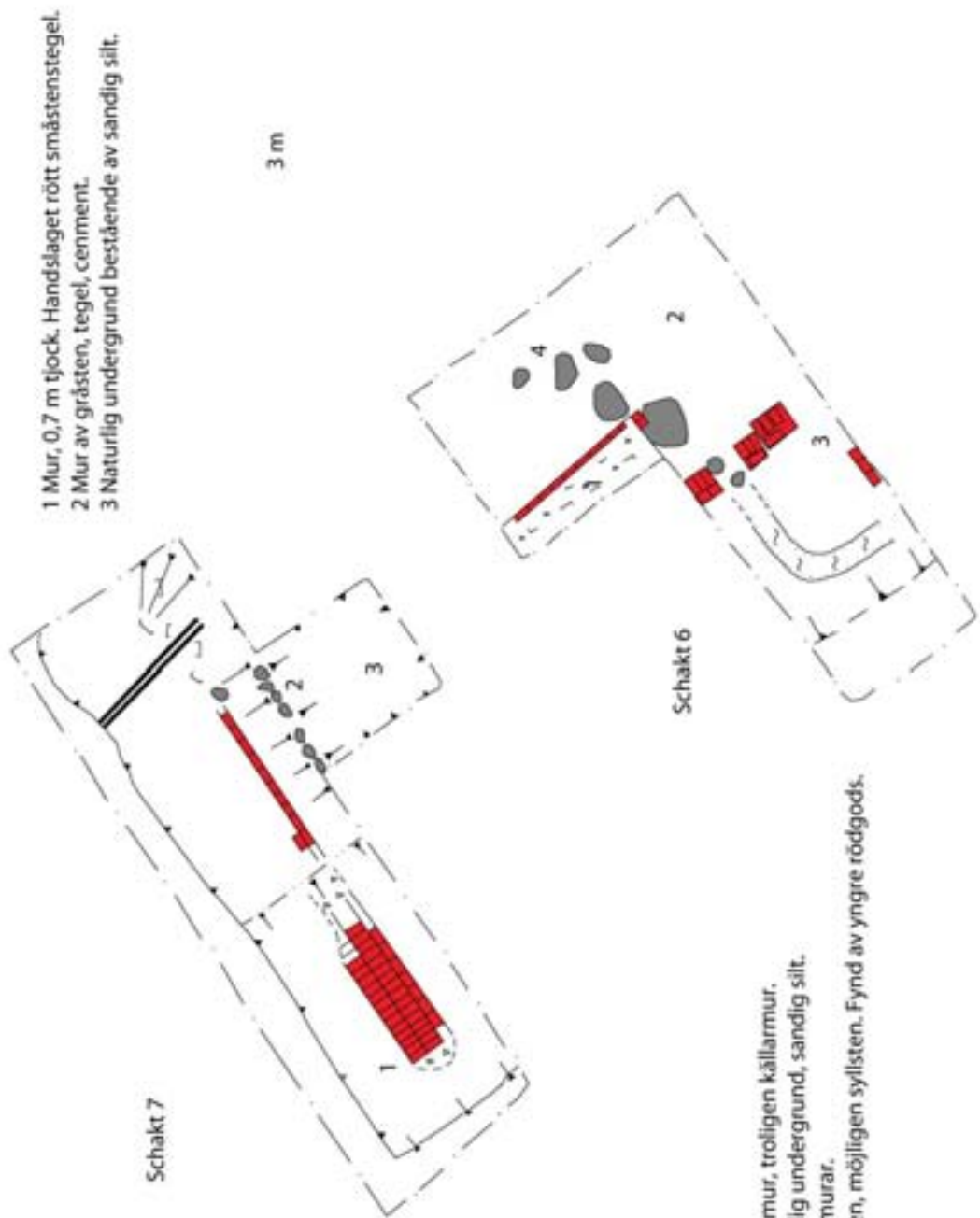
Administrativa uppgifter

Sydsvensk Arkeologi AB dnr:	110013
Länsstyrelsen i Skåne dnr:	431-1149-11
Datum för beslut:	2011-05-04
Projektnummer:	110013
Län:	Skåne
Kommun:	Kristianstad
Socken:	Kristianstad
Fastighet:	Kristian IV 10
Läge:	Ekonomiska kartan, blad 3D 2j
Koordinatsystem:	SWEREF 99
X koordinat:	6209875
Y koordinat:	447244
Höjdsystem:	–
M ö.h.	< 5
Fältarbetstid:	110613–110616
Antal arbetsdagar:	4
Antal arkeologtimmar:	30 h
Antal maskintimmar :	16 h
Exploateringsyta:	1 900 m ²
Undersökt yta:	115 m ²
Platschef:	Jan Kockum
Personal:	Jan Kockum
Projektgrupp:	–
Underkonsulter:	–
Uppdragsgivare:	Kristianstads kommun
Tidigare undersökningar:	Se Pettersson 2005
Fynd:	Luhm 32086, Lunds universitets historiska museum
Dokumentationsmaterial:	3 st A3 ritningar, 38 foton, Regionmuseet Kristianstad
Kostnader:	Beräknat: 123 100/ Faktiskt: 69 320

Bilagor

Schaktplaner

- 1 Mur, 0,7 m tjock. Handslaget rött småstenstegel.
- 2 Mur av gråsten, tegel, cement.
- 3 Naturlig undergrund bestående av sandig silt.

- 1. Tegelmur, troligen källarmur.
- 2 Naturlig undergrund, sandig silt.
- 3 Tegelmurar.
- 4 Gråsten, möjligen sylsten. Fynd av yngre rödgods.

Fyndlista

Fyndnr	Sakord	Material	Del	Typ	Fyndsammanhang	Vikt i g	Antal/fragm
1	Djurben	Ben			Schakt 2/K1/A-B	28	5
2	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/A-B	12	2
3	Kärl	Keramik	Mynning	Yngre rödgods	Schakt 2/K1/A-B	5	1
4	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/A-B	6	1
5	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/A-B	2	1
6	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/A-B	1	1
7	Kärl	Keramik		Fajans	Schakt 2/K1/A-B	1	1
8	Kärl	Glas			Schakt 2/K1/A-B	9	1
9	Kärl	Glas	Mynning		Schakt 2/K1/A-B	1	1
10	Kärl	Glas	Buk		Schakt 2/K1/A-B	1	1
11	Kärl	Glas	Mynning		Schakt 2/K1/A-B	1	1
12	Kritpipa	Lera	Skaft/huvud		Schakt 2/K1/A-B	1	2
13	Gryta	Keramik	Skaft	Yngre rödgods	Schakt 2/K1/C-D	160	1
14	Kopp	Keramik	Mynning	Fajans	Schakt 2/K1/C-D	1	1
15	Djurben	Ben			Schakt 2/K1/C-D	7	2
16	Kritpipa	Lera	Skaft/huvud		Schakt 2/K1/C-D	5	3
17	Kärl	Glas	Mynning		Schakt 2/K1/C-D	1	1
18	Byggnadsmtrl	Glas	Fönster		Schakt 2/K1/C-D	1	1
19	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/C-D	13	1
20	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/C-D	5	2
21	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K1/C-D	2	1
22	Djurben	Ben			Schakt 2/K3	24 9	
23	Fat	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K3	7	1
24	Kärl	Keramik		Yngre rödgods	Schakt 2/K3	3	1
25	Kritpipa	Lera	Skaft		Schakt 2/K3	2	1
26	Gryta	Keramik	Mynning	Yngre rödgods	Schakt 6/syllrad	27	1

Sydsvensk Arkeologi AB

Rapporter 2011

1. Södervidinge kyrkogård - Södervidinge sn, FU 2010, Bertil Helgesson
2. Nytt golv i Östraby kyrka, Östrabys sn, FU 2011, Jan Kockum
3. Ny belysning, Gamla staden 8:1 i Helsingborg, Helsingborg, FU 2010, Jan Kockum
4. Balsby 23:1 & 29:2, Nosaby sn, FU 2010, Anders Edring
5. Fjärrvärme i Östra Tommarp - Östra Tommarp sn, FU 2010, Lars Jönsson
6. Fjärrvärme genom Härlövs by, Kristianstad, FU 2010, Jan Kockum
7. Svedala kyrka, Svedala sn, FU 2010, Lars Jönsson
8. Näsbyholm sätesgård, Gärdslövs sn, FU 2010, Lars Salminen
9. Ny gatubrunn i Valdemars väg i Vä, Vä sn, FU 2011, Jan Kockum
10. Fjärestads kyrka, Fjärestad sn, FU 2011, Tony Björk
11. Gustav Adolfs Torg, Malmö. FU 2010, Joakim Frejd
12. Järnvägen 1:1, Malmö. FU 2011, Joakim Frejd
13. Kv Minerva 24 i Helsingborg, Helsingborg, FU 2011, Jan Kockum
14. Cementen 13, Malmö, AU 2011, Per Sarnäs
15. Bältinge bytomt, Skarhult 13:36, FU 2010, Lars Salminen
16. Falsterbo 9:97 – ett stenkast ifrån borgen, FU 2010, Lars Salminen
17. Kvarnby utbyggnadsområde, Malmö, FU 2010, Per Sarnäs
18. Stora Uppåkra 2:76 m.fl., FU 2011, Joakim Frejd
19. Färlöv 19:3, Färlövs socken, Kristianstads kommun, AU 2011, Joakim Frejd
20. VA inom Bollerups säteri, Bollerups socken, Tomelilla kommun, FU 2011, Lars Jönsson
21. Södervidinge 28:1 – Kyrkogården, Södervidinge sn, Kävlinge kommun, FU 2011, Lars Salminen
22. Råbelöv 26:5, Fjälkestads sn, FU 2011, Jan Kockum
23. Citadellstaden 2:1, Landskrona, FU 2011, Lars Jönsson
24. Innerstaden 1:14 och 1:152, Malmö, FU 2011, Joakim Frejd
25. Hammarlövs bytomt, Hammarlövs sn, FU 2010, Per Sarnäs
26. Kristian IV 10 i Kristianstad, Kristianstad; FU 2011, Jan Kockum

